

M. KAYA BİLGEĞİL’İN “SİGARA” MENSÛRESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Fevzi YETKİN

Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZ

Bu çalışmada öncelikle M. Kaya Bilgegil’in hayatı ve mensûre türü hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra Bilgegil’in Cehennem Meyvası kitabında yer alan “Sigara” adlı mensûresi incelenecek ve bu mensûre tahlil edilirken Bilgegil’in psikolojisi ile yaşantısı üzerinde de durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: M. Kaya Bilgegil, mensûre, sigara

AN ANALYSIS OF M. KAYA BILGEGİL’S “CIGARETTE” PROSE POETRY

ABSTRACT

This study shall inform primarily on the life of M. Kaya Bilgegil and types of prose poetry. In the lateral stages prose “Cigarette” shall be elaborated in the book of the poet Bigegis’s cook titled ‘Fruit of The Hell’. In the process Bilgegil’s psychology and life and times will also be added to the study.

Keywords: M. Kaya Bilgegil, prose poetry, cigarette

I- M. Kaya Bilgegil ve Mensûreleri:

Mehmet Kaya Bilgegil, 1921 yılında Sivas’ın Gürün ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası Abdullah Efendi, oğlunun doğumundan bir yıl sonra, annesi ise eşinin ölümünden dört-beş yıl sonra vefât etmiştir. Öksüz ve yetim kalan Bilgegil, aile büyükleri tarafından yetiştirilmiştir (Bilgegil 2012: 9).

Bilgegil, ilköğrenimine 1928’de Gürün Cumhuriyet İlk Mektebi’nde başlar ve ardından Sivas’ta başladığı ortaöğrenimini Erzurum’da tamamlar. Daha sonra Kabataş Erkek Lisesi’ni (İstanbul) 1942 yılında bitirir. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden 1947 yılında mezun olur. Mezuniyetinden sonra İzmit ve Trabzon liselerinde öğretmenlik yapan Bilgegil, doktora için Paris’e gider ve 1951 yılında *Lamartin’de İstanbul* adlı tezi ile Sorbonne Üniversitesi’ndeki doktorasını tamamlar. Yurda dönüşünde Gazi Eğitim Enstitüsü’nde (Ankara) görev alır ve ardından 1966 yılında Atatürk Üniversitesi’ne (Erzurum) Yeni Türk Edebiyatı doçenti olarak atanır. 1970 yılında profesör olan Bilgegil, 1985 yılına kadar Atatürk Üniversitesi’nde hocalık ve dekanlık görevlerinde bulunur. 1985 yılında

Mimar Sinan Üniversitesi'ne (İstanbul) geçen Bilgegil, 1986 yılında emekli olur. 21 Ekim 1987 tarihinde vefât eder (Bilgegil 2012: 10-12).

Türk Dili ve Edebiyatı alanında pek çok ilmî eser kaleme alan Kaya Bilgegil, bu eserleri dolayısıyla genel olarak bir akademisyen olarak tanınmaktadır (eserleri hakkında bilgi için bakınız: Bilgegil 2012: 29-52). Onun şâirliği ise akademisyenlik yönüne göre daha az bilinmektedir. Bunun en önemli sebebi yazdığı az sayıda şiirin dergilerde dağınık kalması ve mensûreleri ile poetikasıdan oluşan *Cehennem Meyvası* adlı eserinin 1944 yılındaki ilk baskısından sonra bir daha yayımlanmamasıdır.¹ 23 yaşında iken yayımladığı bu eseri, diğer pek çok kitabı gibi sağlığında tekrar basılamamış ve 2009 yılında yeni baskısı yapılan kadar nisyana terk edilmiştir (Şen 2007: 59).

Kaya Bilgegil'in *Cehennem Meyvası* adlı eseri "Şiir ve Mabadı" (Bilgegil 2009: 7-54) adlı poetikası ile yirmi bir mensûreden (Bilgegil 2009: 55-85) meydana gelmektedir. Eserin 2009 yılındaki ikinci baskısının sonuna Bilgegil'in gençlik yıllarına ait olan "Tahassür" adlı şiir defterindeki on yedi şiir de eklenmiştir (Bilgegil 2009: 87-108).

Mensûre ya da mensur şiir olarak adlandırılan tür, şiirin cümle yapısını ve ahengini korumaya çalışan, fakat vezne ve kafiyeye bağlı kalmayan bir edebî türüdür. Şiirden ayrılan en önemli yönü düzyazı şeklinde olmasıdır. Her şeyden evvel mensur şiire vücut veren husus, ferdî ve şâirâne duygulardır. Cümlelerinde şiir kadar olmasa da belirli bir ahenk ve ritim hissedilir. Ayrıca, mensûrelerde güçlü bir duygu yoğunluğu bulunur.

Mensur şiirin asıl vatani Fransız edebiyatıdır. Fransa'da 1842'de Aloysius Bertrand'in *Gaspard de la Nuit* adlı eseri yayımlanmasıyla mensur şiir ayrı bir tür olarak ele alınmaya başlanmıştır. Baudelaire, Isidore Bucasse ve Arthur Rimbauld gibi isimler bu yeni türün yaygınlaşmasını sağlamışlardır (Akgül 2009: 20, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 1986: 263).

Edebiyatımızda mensur şiire zemin hazırlayan nedenlerin başında, Tanzimat dönemi ile birlikte şiirin muhtevası kadar şekli de değişirken eski hâkimiyetini nesre bırakmasıdır. Böylece nazımla nesir birbirine yaklaşır; iki farklı anlatma tarzı arasında karşılıklı geçişler söz konusu olur. Bütün bu gelişmeler edebiyatımızda mensur şiir türünün zemini hazırlar.

¹ Bilgegil'in öğrencilerinden Prof. Dr. İlhan Genç, hocası hakkındaki anma yazısında bu konu hakkında şöyle demektedir: "Biz Kaya Bey'in akademisyen tarafını bilirdik, ne zaman öğrendik bilmiyorum sanatkâr tarafını bilmiyorduk ve bunu da ileriki sınıflarda öğrendik. Sözgelimi *Cehennem Meyvası* adlı mensur eseri bizim aramızda bir efsane gibi anılır, ama asla ele geçmeyen bir eser olarak define gibi bulunmaya çalışılırdı. Genç bir edebiyat öğretmeni iken Trabzon'da yazdığı mensûresini edebiyat öğretmeni olduğumda -1980'li yılların başında- onun Trabzon'da öğrencisi olmuş bir öğretmen büyüğümüzde varlığını öğrenip ödünç aldığımda gerçekten heyecanlanmışım. Ne yazık ki o zamanlar fotokopi imkanı olmadığı için kitabı kısa bir süre için almış bir hafta içinde ancak bazı yazılarını yazarak çoğaltmışım. Bu da içimde niyedir bilinmez bir ukde olarak kalmıştı. (...)" (Genç 2007: 38)

Ayrıca, bu gelişmelerin temelinde, sanatkarlarımızın yüzünü Batı'ya çevirmiş olmaları gerçeği de yatmaktadır. Buna bağlı olarak yapılan şiir tercümelerinde dil zorunluluğu yüzünden şekil ihmal edilerek, muhtevaya sığınılması mensur şiire doğru atılmış ilk adım olarak dikkat çeker.

Ancak edebiyatımızda, mensur şiirin geleneğimizden beslenen bir yönü de bulunmaktadır. Divan ve halk edebiyatımızdaki bazı nesir örneklerinin, devrin diğer nesirlerinden çok farklı olduğu dikkati çeker. Özellikle Sinan Paşa'nın *Tazarrunâme*'si ile *Dede Korkut Hikâyeleri*'nin nesir kısımları mensur şiir özelliklerini düşündürecek özelliktedir.

Edebiyatımızda mensur şiirin kapısını aralayan en önemli gelişmelerden biri ise Recâizâde Mahmut Ekrem'in "*Her mevzun ve mukaffa lâkırdı şiir olmak lâzım gelmez, her şiir mevzun ve mukaffa bulunmak iktizâ etmediği gibi*" görüşüdür. Tanzimat ve Servet-i Fünûn nesline önemli bir tesiri olan Recâizâde'nin bu görüşü, şâirlerimizin Fransız edebiyatı ile daha yakından ilgilenmeleri ile birleşince edebiyatımızda mensur şiir örnekleri yaygınlaşmaya başlamıştır (Parlatır 2005: 79-80).

Recâizâde Mahmut Ekrem'in öncülüğü ile edebiyatımızda görülmeye başlanan bu tür, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit, Celal Sahir, Tahsin Nahit, Halide Edip Adivar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi ediplerimizin eserleri ile gelişir ve yaygınlaşır. Cumhuriyet devrinde de bu türde eserler verilmekle beraber eski yaygınlığı zaman içerisinde azalmıştır (Akgül 2009: 20, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 1986: 263-264). Kaya Bilgegil de *Cehennem Meyvası* ile Cumhuriyet döneminde mensûre tarzında eser veren edebiyatçılarımızdan biridir.

Kaya Bilgegil, "Şiir ve Mabadi" adlı poetikasında Ahmet Hâşim ve Yahyâ Kemâl'in etkisinde bir "saf şiir" anlayışı ortaya koyar. Poetikasında yer alan şu cümleler onun şiir anlayışını açık bir şekilde göstermektedir:

"Eskiler epik eserler yazdılar: Bunları, şiir sayanlar oldu. Tarihi eserlerin de bu tâbirle tavsif edilenleri bulundu. Belagât kitabı yazarlar, şiir nev'ini sınıflandırırken, didaktik şiir deyecek kadar ileri gittiler. Onunla bir felsefe sisteminin izahını isteyenler var. Onu bir propaganda mürsilesi hâline koymak arzusunda bulunanlar mevcut. Ben, epik bir şiir kabul etmiyorum; aynı ret historique ve didactique mahiyetindeki uzun trajedi ve mesnevi mevzuları için de varit. Bu hiçbir zaman epope, trajedi ve mesnevilerde şiir ihtiva eden pasajlar yok ma'nâsında alınmamalıdır." (Bilgegil 2009: 7-8)

Kaya Bilgegil'in *Cehennem Meyvası*'ndaki mensûreleri poetikasında yer alan görüşlerinin etkisini yansıttığı gibi bu mensûreler üslûp bakımından lirik ve pastoraldır. Ayrıca halk edebiyatı ürünlerinin havasını taşıyan mahalli söyleyişlerin de dikkat çektiği Bilgegil'in bu eserinde yalnızlık, aşk, doğa, yiğitlik gibi temalar karşımıza çıkmaktadır.²

² Bilgegil'in poetikası ve mensûreleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Akgül 2009: 20-21, Bilgegil 2012: 33-35, Şen 2011: 245-249.

II- M. Kaya Bilgegil'in "Sigara" Mensûresi:

Sigara alışkanlığı sanatçılar arasında çok yaygındır. Gerek gündelik hayatlarında bir alışkanlık olarak sigara içen gerekse eserlerinde sigaraya bir imge ya da bir unsur olarak yer veren birçok sanatçı olagelmıştır: *"Hemen hemen bütün çağlarda çizilen şair portrelerinde yer alan bir ayrıntı vardır: Sigara. Aslında bu, belki de bir ayrıntı değil asıl öğedir şair portresinde. Sığınaktır, arkadaştır, dosttur, yardımcıdır şaire sigara. (...)"* (Asiltürk 2003: 285). Kaya Bilgegil'in inceleyeceğimiz mensûresinde de sigara bir sığınak, bir dost olarak çıkar karşımıza. "Sigara" mensûresini aşağıya aktarıyoruz:

"(1) Merâkımı tütünüyle dürdüğüm, vefa olup kâğıdına girdiğim, hasretimle beleyip de sardığım sigaram.

(2) Pürsek bir iplik gibi çözülür düşüncelerim boz dumanında...

(3) Dudak dudağa emişiriz: Ben illetini sen hiddetimi...

(4) Ateşinde eriyen öfkem, lâcivert bir ipek kıvamıyla yüzünden akar:

(5) Dudaklarımdan can sıkıntımı alır; kül edip avuçlarıma dökersin...

(6) Bazen efkârımı sarıp, yâre sunduğum da olur.

(7) Efkar yâr göğsünden geçer: Düşüm duman duman uçar...

(8) Hakkını neye inkâr edeyim; Annemden sonra, senin cömert buselerinle yatağıma girdim ve onlarla uyandım. Öpüşlerini istediğim zaman, istediğim yerde armağan ettin.

(9) Zehir de olsan, insanların ihaneti kadar acı değilsin!" (Bilgegil 2009: 68)³

Sigara, pek çok bağımlılık gibi psikolojik olarak kaçış ve rahatlama arzusuna hizmet eden bir alışkanlıktır. Sigara, alkol gibi alışkanlıkları olan pek çok kişinin bunları dertlerden uzaklaşma, rahatlama, bireyi huzursuz eden kesif düşünceleri dağıtma gibi amaçlarla kullandığı bilinmektedir. Özelde şairler, genelde sanatçılar toplumun kabul ettiği normal insan standardından kişilik olarak farklı bir yapıya sahiptirler (Şen 2012: 18-22). Bu farklılığı en iyi Sezai Karakoç ifade etmiştir:

"Sanatçı âdeta, bilmediğimiz bir dünyadan, bir kaza sonucu, dünyamıza düşmüş bir yaratıktır. Yani fizikötesi yaşantılı bir kazazede. Gözünü dünyamıza açtığında çok şaşıracaktır ilkin. Belki çok yoksul, belki çok zengindir dünya onun için. Renkler göz kamaştırıcıdır, insanı kör edecek kadar. Toprağın tuzu, yakıcıdır. Bal bile kavurucudur; bir biberdir, biberin karşıtı olarak.

İşi gücü, bu yabancılığı gidermeğe çalışmak olacaktır sanatçının öyleyse. Bazılarının sandığı ya da iddia ettiği gibi, o, yabancılaşmamış, yabancılaştırılmamıştır. Düpedüz yabancısıdır o. Yabancı gelmiştir ve yabancısıdır. Ona düşen, bu yabancılığı ortadan kaldırmak, şu dünyaya alışmaktır. Dünyayı tanımalıdır ilkin. Ona seslenmeli, dost olduğunu söylemelidir. Onun gönlünü kazanmalıdır.

³ Numaralandırma tarafımızdan yapılmıştır F.Y.

Ama bu kolay iş midir? Ne kadar bu dünya diliyle söylese de, o geldiği ülkenin sesleri ve sözleri araya karışmakta ve dünyalılarda bir kuşku uyandırmaktadır. Kendini ele vermektedir hep o. Oysa, ne kadar gizlemek istiyor, saklamaya uğraşiyor kendini. Maske üstüne maske, maske üstüne maske takıyor.” (Karakoç 2007: 23-24)

Bu şekilde doğuştan getirdiği yeteneklerle diğer insanlardan ayrılan, dünyayı, dünyanın kötülüklerini kavramakta zorlanan sanatçılar kendilerine bir kaçış ararlar. Bu arayış sanatçıyı uzak diyarlara kaçma arzusuna, sigara ya da alkole sığınmaya veyahut ölüm isteğine götürebilir (Şen 2012: 38). Kaya Bilgegil’in sigara ile olan dostluğu da bu şekilde dünyadan bir kaçıştır aslında.

“Merâkımı tütüniyle dürdüğüm, vefa olup kâğıdına girdiğim, hasretimle beleyip de sardığım sigaram.” diyerek sigarasına seslenen Bilgegil, mensûre boyunca sigarasıyla bir dostu gibi sohbet etmektedir. 2, 3, 4 ve 5. mısralarda yer alan düşüncelerin sigara dumanında çözülmesi, sigaranın şâirin hiddetini emmesi, şâirin öfkesinin sigaranın ateşinde erimesi, sigaranın şâirin can sıkıntısını alması Bilgegil’in neden sigaraya bir dost muamelesi yaptığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu mısralarda görüldüğü gibi iyi bir dostun yapması gerekenleri sigara yapmaktadır ve onun derdini, düşüncesini, öfkesini, sıkıntısını paylaşmaktadır. Sigara dumanı sanki, düşünceyi sarmalayan nesnelere âleminden şâiri uzaklaştıran bir kurtarıcı gibidir. Onu, beyinde oluşan onca sorudan ve kederden uzaklaştırır. Bilgegil’in bir başka mensûresi “Yalnızlık”ta da *“(…) Dudaklarımda sahi yalnız mıyım mırıldısı... Aynı maksatla sorgu işareti gibi kıvrılan sigara dumanı... (…)*” (Bilgegil 2009: 70) şeklinde yalnızlığını yine sigarası ile paylaştığını görüyoruz.

6 ve 7. mısralarda ise sigara Bilgegil’in efkârını yârine sunmasında aracı olur. Onun efkârını yâre sunmada sigaradan yararlanması Divan şâirlerinin rüzgârı sevgiliden haber getirecek bir haberciye benzetmelerini akla getirmektedir.

Vefâ, Bilgegil’in ruh dünyasında en önemli kavramlardan biri olarak yer almaktadır. İnsanlardan nice vefasızlıklar gören şair, *“Hakkını neye inkâr edeyim; Annemden sonra, senin cömert buselerinle yatağıma girdim ve onlarla uyandım. Öpüşlerini istediğim zaman, istediğim yerde armağan ettin.”* diyerek sigaranın kendine karşı hep vefâkâr olduğunu belirtir. Genç yaşta yazdığı bu mensûresinde böyle bir hâlet-i ruhiye içinde olan Bilgegil gelecekte kendisini bekleyen nisyani önceden hissetmiş gibidir. İnsanlarla, dostlarıyla, öğrencileriyle olan ilişkilerinde hep yardımsever ve müşfik bir insan olan Bilgegil, maalesef dostlarından hak ettiği vefâyı görememiştir:

“Bütün insanları karşılıksız seven, etrafındakilerin her türlü derdine gücü yettiğince çare bulan M. Kaya Bilgegil’in kendisi ne kadar vefa gördü? Doğrusu bu sorunun cevabı büyük bir istifham olarak durmaktadır.” (Bilgegil 2012: 21).

“Hayata saygı, sevgi, vefa, nezaket, zerafet penceresinde bakan, adeta başkaları için yaşayan insandı Kaya Bilgegil. Başkaları dostlarıydı şüphesiz.

Onların memnuniyetini önemser, onların sıkıntılarını, ihtiyaçlarını dert edinir, çözmeye çalışırdı. (...) Ama sonuç çoğu zaman üzücü, hayal kırıklığıydı onun için. Sorun çözülünce unutulmuş, geçmişte yardımcı olduğu, belli mevkilere gelmelerine destek verdiği dostlarının sıra ona hakkını vermeye geldiğinde ayak sürüdükları insandı Bilgegil. (...)” (Özgürel 2009: 90)

Bilgegil, mensûresinin sonunda “Zehir de olsun, insanların ihaneti kadar acı değılsin!” diyerek insanların çoğu zaman dostlarına karşı nasıl kırıcı olabileceğini çarpıcı bir şekilde ifâde etmiştir. Şâir, kim bilir genç yaşında ne ihanetlerle ne acılarla karşılaşmıştır ki bu çarpıcı mısra ruhundan kopup söze dönüşmüştür. Belki de hüzünlü bir anında sigarasının acı dumanını içine çekerken gelecekte yaşayacağı vefâsızlıkların acısını bir hiss-i kablelvuku olarak ruhunda hissetmiş olabilir. Sigara ise onun için insanlardan farklı bir anlam taşımaktadır; yatağına onun cömert buseleri ile girmekte, sabahları onunla uyanmaktadır. Dumanının zehri, insanların ihanetinden daha acı değıldir. Bilgegil için sigara, adeta bu âlemde bulunması zor, vefâkâr bir dosttur.

III- Sonuç:

Bilgegil’in 23 yaşında iken yayımladığı bu mensûresi, içinde bulunduğu ruh hâlini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Mensûrenin genelinden şâirin yalnızlık içinde olduğu anlaşılmalıdır. İnsanlardan ihanet gören, dostlarından hak ettiği sevgiyi bulamayan şâir, yalnızlığında sigarasının dostluğına sığınmıştır. Sigara, mensûrenin geri plânında psikolojik olarak bir rahatlama aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Şâir bu durumu estetize etmiş, gayet lirik bir üslûpla ruh hâlini şiirleştirmiştir. Mensûrenin lirik ve etkileyici üslûbu, Bilgegil’in bu konuda ne kadar başarılı olduğunu da ortaya koymaktadır. Şurası bir gerçektir ki, “(...) İyi bir sanat eseri sanatçının duygusunun anlatımını başarı ile yapabildiğı eserdir. (...)” (Moran 1981: 91). İşte Kaya Bilgegil’in “Sigara” mensûresi ve *Cehennem Meyvası*’ndaki diğler mensûreleri bu tanıma uyan başarılı eserlerdir.

KAYNAKLAR

- AKGÜL, Serpil (2009), “Mehmet Kaya Bilgegil’in Mensûreciliğı”, *Müsvedde*, sayı: 2, Mayıs 2009, s. 20-21
- ASİLTÜRK, Baki (2003), “Şâirin Altıncı Parmağı: Sigara”, *Tütün Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınları, İstanbul
- BİLGEGİL, M. Kaya (2009), *Cehennem Meyvası*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum
- BİLGEGİL, Zöhre (2012), *M. Kaya Bilgegil – Hayatı ve Eserleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- GENÇ, İlhan (2007) “İdealist Bir Neslin Timsali: Kaya Bey”, *Edebiyat Otağı*, sayı: 27, Aralık 2007, s. 37-39
- KARAKOÇ, Sezai (2007), *Edebiyat Yazıları-1*, Diriliş Yayınları, İstanbul

MORAN, Berna (1981), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul

ÖZGÜREL, Avni (2009), “Kaya Bilgegil”, *Küllenen İzler-2*, Etkileşim Yayınları, İstanbul

PARLATIR, İsmail (2005), *Recaî-zade Mahmut Ekrem*, MEB Yayınları, İstanbul 2005

ŞEN, Can (2007), “Nisyana Terk Edilen Bir Eser: Cehennem Meyvası”, *Edebiyat Otağı*, sayı: 17, Şubat 2007, s. 59-60

ŞEN, Can (2011), “Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil’in Pastoral Şiir Hakkındaki Görüşleri”, *Türk Dili*, sayı: 717, Eylül 2011, s. 245-249

ŞEN, Can (2012), *Edebiyat İncelemelerinde Psikanaliz Kullanımı*, Divan Kitap, Ankara

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1986), “Mensur Şiir” maddesi, cilt: 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 263-264